

ГЕНІАЛЬНИЙ КОМПОЗИТОР П. І. ЧАЙКОВСЬКИЙ – ОНУК УКРАЇНИ

В. М. Григор'єв

На основі архівних досліджень доводиться, що родовід всесвітньовідомого композитора П. І. Чайковського бере свій початок на Полтавщині. Матеріал викличе інтерес в учителів історії та музики, краєзнавців, любителів історії рідного краю.

Ключові слова: П. І. Чайковський, П. Ф. Чайковський, Федір Опанасович Чайка.

Григорьев В. Н. Гениальный композитор П. И. Чайковский – внук Украины

На основании архивных исследований доказывається, происхождение рода всемирно известного композитора П. И. Чайковского из Полтавщины. Материал вызовет интерес учителей истории и музыки, краеведов, любителей истории родного края.

Ключевые слова: П. И. Чайковский, П. Ф. Чайковский, Федор Афанасьевич Чайка.

Grygoriev V. M. Genius Musician P. I. Chaikovski is the Grangson of Ukraine

On the basis of archive researches author of this paper states that well-known musician P.I.Chaikovski has Poltava family-tree roots. This paper would be interesting for the teachers of history and music, local history, geography and culture, for everybody who is keen on these subjects.

Keywords: P.I.Chaikovski, P.Th.Chaikovski, Th.O. Chaikovski.

7 травня 2015 р. виповнилося 175 років від дня народження всесвітньовідомого композитора, диригента і педагога Петра Ілліча Чайковського. Він написав 10 опер, 3 балети, 6 симфоній, велику кількість інших музичних творів. У царській Росії було лише дві людини, поховані коштом царської казни, – О. С. Пушкін і П. І. Чайковський.

Народився композитор у невеличкому селищі при Камсько-Воткінському металобробному заводі, начальником якого був його батько Ілля Петрович – генерал-майор корпусу гірничих інженерів. Це селище стало містом Воткінськ в Удмуртії Російської Федерації.

Мати майбутнього композитора – Олександра Андріївна – народилася у Петербурзі в сім'ї впливового митного чиновника Андрія Михайловича Ассієра і дочки диякона Катерини Михайлівни Попової.

Прадідом Чайковського по материнській лінії був знаменитий художник-модельєр Майсенської фарфорової мануфактури француз Мішель Віктор Асьє. Майже все його свідоме життя минуло в Саксонії, де він працював на виробництві

П. І. Чайковський

німецької порцеляни. Його син на початку 19 століття 17-річним приїхав у Росію і став називатися Андрієм Михайловичем

Віталій Миколайович Григор'єв, член Національних спілок журналістів і краєзнавців України, лауреат премій ім. Самійла Величка та ім. Володимира Малика

Ассієром. Приймавши російське підданство, він, завдяки своїй освіченості, блискучому знанню іноземних мов, а також зв'язкам швидко дослужився до чина дійсного статського радника.

Батько Іллі Петровича, Петро Федорович, піднявся із полкових лікарів у городничі міст Слобідського і Глазова.

Про те, що родина Чайковських має українське, полтавське коріння ніхто навіть не здогадувався. Вважалося, що в неї польські корені. І підстави на те були. У першому томі тритомної біографії Петра Ілліча, написаної його братом Модестом Чайковським, яка вийшла в 1900–1902 рр., зазначається, що прадід композитора Федір Опанасович був православним шляхтичем. Джерелом свідчень про предків П. І. Чайковського біографу слугували сімейні легенди. А вони, як виявилось, не цілком достовірні. Заради справедливості слід зауважити, що П. І. Чайковський до питання благородства свого походження ставився іронічно. Модест Ілліч писав про старшого брата: «Он не упускал случая поглумиться над гербом и дворянской короной своей фамилии, считал их фантастическими, и с упорством, переходящим иногда в своеобразное фатовство, настаивал на плебействе рода Чайковских... Претензии некоторых родственников на аристократичность вызывали в нем насмешку недоверия, но подозрение в польском происхождении его раздражало и сердило».

Документи свідчать про те, що рід Чайковських, який подарував світові одного з найвизначніших композиторів, бере свій початок від українського козацького роду Чайок. Уперше оприлюднила ці документи позаштатний співробітник Воткінського музею П. І. Чайковського, краєзнавець, колишній інженер одного з місцевих заводів Валентина Йосипівна Пролєєва (1908–1994).

Автору пощастило спілкуватися з нею у вересні 1980 р. в селі Фрунзівці Глобинського району, куди ця, тоді 72-річна дослідниця, приїхала за власний кошт із далекої Удмуртії, щоб побувати на батьківщині діда композитора, а заодно і повідомити його землякам сенсаційну новину про українське коріння П. І. Чайковського.

Валентина Йосипівна, вийшовши на пенсію, багато подорожувала. Одного разу, заїхавши у м. Митищі до знайомих, вирішила з'їздити у м. Клин, де композитор жив останні роки. Купуючи вхідний квиток у Будинок-музей П. І. Чайковського, В. Й. Пролєєва звернула увагу на миловидну жінку. Познайомившись із нею, Валентина Йосипівна дізналася, що це Ксенія Юріївна Давидова, внучата племінниця Петра Ілліча Чайковського.

Його сестра свого часу вийшла заміж за сина декабриста Давидова і жила в Кам'янці, тепер Черкаської області.

Валентина Йосипівна Пролєєва та Ксенія Юріївна Давидова обмінялися адресами і почали переписуватися. 1974-го року Ксенія Юріївна попросила В. Й. Пролєєву переглянути архівні документи про м. Глазов кінця XVIII – поч. XIX ст. в Центральному державному архіві Удмуртської АРСР, повідомивши, що її прапрадід і дід композитора був городничим у цьому місті, але про нього нічого не відомо. Та охоче взялася за справу. І пошуки дали результат. У документах Глазовського духовного правління за 1797 р. пощастило знайти перший запис про сім'ю П. Ф. Чайковського. Далі вдалося уточнити, що в Глазові сім'я жила 1796 р., а 1818 р. Петро Федорович помер.

Важливою знахідкою став і документ, на основі якого 1785 р. при складанні дворянської книги штаб-лікар П. Ф. Чайковський був зарахований до дворянства. На основі документа, знайденого у Москві, виявилось, що дід композитора був сином простого козака Федора Опанасовича Чайки. Цей документ повідомив також, що П. Ф. Чайковський навчався в Києві і Санкт-Петербурзі, а не в Москві, як припускали деякі дослідники.

Федір Опанасович Чайка походив із під Кременчука, з Омельника. Навесні 1769 р. його син, студент Київської академії Петро Федорович Чайковський, звернувся до імператриці Катерини II з проханням про зарахування його учнем лікаря в Санкт-Петербурзький госпіталь після закінчення вказаної академії, у якому зокрема писав: «...Бьет челом Киевской Академии студент Петр Федоров сын Чайковский... Отец мой находился в Миргородском малороссийском полку сотни Омельницкой казаком, и назад тому два года как умре, а я родился в селе Николаевке и по желанию моему находился ... в Киевской Академии, где по науке дошел до школы риторики...» [1].

Валентина Йосипівна, знайшовши вказаний документ, працювала потім у Київському та Полтавському архівах. Та у переліку жителів слободи Миколаївки (тепер с. Фрунзівка Глобинського району), складеному під час генерального опису Лівобережної України в 1765–1769 рр., прізвища Чайковського не зустріла. Зате в ньому значилася Ганна Чайчиха – вдова померлого козака Федора Чайки. Опис двору і маєтності свідчить: «Хата бездворная, сараев три. В ней живет вдова умершего захожого з города Омельника, какого же он звания

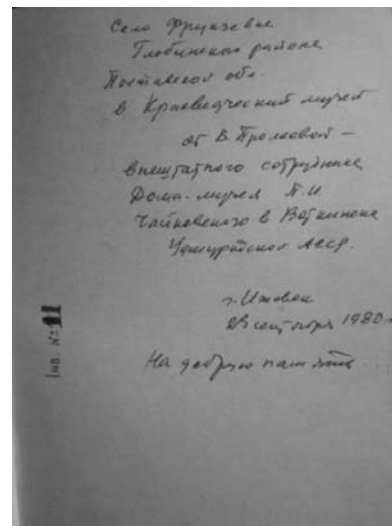
был неизвестно, Федора Чайки жена – Анна Чайчиха, 50 лет, здорова... Дети ее Данило – 25 лет, здоров, его жена Варвара – 25 лет, здорова, сын его Яким, четырех лет, здоров. Петр, находится в Киеве, в училищах латинских, 18 лет; Михайло – 15 лет; Матвей – 13 лет; Алексей – 8 лет, здоровы”. Цей документ датований 1767 роком [2].

Слобода Миколаївка (згодом село) належала в 40-х роках XVIII ст. В. П. Капністу, батькові відомого поета В. В. Капніста і названа на честь його сина Миколи (до цього називалася Троїцьке, що було подароване Капністу за заслуги царицею Єлизаветою Петрівною). У 1922 р. село переіменовано на Фрунзівку.

Саме син Ганни Чайчихи Петро Чайка

мав іспит на звання лікаря. Після закінчення російсько-турецької війни 1766–1774 рр., у якій брав участь як полковий лікар Володимирського піхотного полку, П. Ф. Чайковський у складі полку був переведений у Перм, а згодом Вятку. Тут в 1785 р. відповідно до “Табели о рангах” Петра I він і отримав дворянство. Помер Петро Федорович на 73 році життя. Похований у Глазові (Удмуртія).

На підставі опрацьованих у багатьох архівах документів Валентина Йосипівна Пролєєва у 1989 р. у м. Іжевську видала книгу «К родословной П. И. Чайковского: жизнь и деятельность П. Ф. Чайковского». 1980 р. подарувала краєзнавчому музею с. Фрунзівки книгу про батька композитора та буклети музеїв П. І. Чайковського у Воткінську та

*Книга про П. І. Чайковського
з дарчим написом дослідниці походження його роду В. Й. Пролєєвої*

в Київській академії став значитися Чайковським. Зазначимо, що і в сучасній Фрунзівці є мешканці на прізвище Чайка. Один із уродженців сусідньої з нею Манжелії – Олексій Омелянович Чайка – став Героєм Радянського Союзу, а місцева школа носить його ім'я.

Факт запису в казенних паперах Чайки Чайковським досить типовий у процесі утворення українських прізвищ у XVIII ст. Після закінчення школи риторики Київської академії Петро Чайка вивчав медичну справу в Санкт-Петербурзькому госпіталі. Через рік у званні підлікаря був зарахований на військову службу, а ще за два роки витри-

Кліні. Так непрофесійний історик і архівіст, але сумлінний дослідник донесла світу відомості про родовід Петра Ілліча Чайковського, за що українці, а особливо полтавці, глобинці та фрунзівці їй щиро вдячні. Адже не секрет, що наш північний сусід частіше присвоює нашу історію, аніж ділиться нею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів давніх актів, ф. 344, оп. 1, частина 1, кн. 34, л. 329.
2. Центральний історичний архів України, ф. 57, оп. 1, спр. 443, л. 62 об-63.

Цитувати: Григор'єв В. М. Геніальний композитор П. І. Чайковський – онук України / В. М. Григор'єв // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 54–56.

© В. М. Григор'єв, 2015. Стаття надійшла в редакцію 14.04.2015 ■